

Yolsuzlukla Savaşmada Eğitimin Rolü

Hüseyin Batuhan

Eski bir felsefe geleneğine uyararak, sözlerime ahlaksızlıktan ne anladığımı belirtmekle başlayacağım. Ben "ahlaklı" terimini daha çok faydacı denilen İngiliz filozoflarının ahlak anlayışlarına uyararak, "uzun vadede insanların mutluluğunu artırıcı davranışların bir alt türü" olduğuna göre, "yolsuzluk" terimini ise "kişisel çıkar sağlamak amacıyla, kamu çıkarlarına zarar vermek" biçiminde tanımlamak eğilimindeyim. Kamu yararını korumak devletin görevidir. Buna göre yolsuzluk denince akla devlet memurlarının kişisel çıkar sağlamak amacıyla rüşvet alması, zimmetine para geçirmesi, resmi belgelerde tahrifat yapması gibi davranışlar akla gelir. Vergi kaçırmak, devleti dolandırmak gibi davranışlar da yolsuzluk kapsamına girer. Kamu çıkarlarına zarar veren bu tür davranışların, dolaylı biçimde insanların mutluluğunu azaltıcı bir etkisi vardır. İnsanlar genellikle hırsızlık, dolandırıcılık gibi ucu doğrudan doğruya kendilerine dokunan davranışların bazen şiddetle cezalandırılmasını istedikleri halde, yolsuzluk olaylarını genellikle hoşgörüle karşılamak eğilimindedirler. Bu nedenle rüşvet alan da veren de utanç bile duymaz, hatta bunu bir kurnazlık, dolayısıyla bir zeka belirtisi sayar. Bu şekilde davranmakla kamu mutluluğunu azaltacağını aklına bile getirmez veyahut buna aldırış etmez.

Bildiğiniz gibi, bugün Türkiye her türlü yolsuzluğun cirit attığı, ama pek az yolsuzluğun koşturularak cezalandırıldığı bir ülke. Hele eski bir Cumhurbaşkanı "benim memurum işini bilir!" dediği günden beri yolsuzluk neredeyse ahlaka aykırı bir davranış olarak görülmemeye başlandı. Bunun iktisadi nedenleri üzerinde burada durmayacağım, çünkü başka arkadaşlar herhalde bu konuyu inceleyeceklerdir. Aslında maaşıyla geçinemeyen küçük bir memurun arada bir rüşvet almasına kimsenin pek bir diyeceği yoktur. Bu gibi davranışları herkes aşağı yukarı hoşgörüle karşılar ama rüşvet alma bir insanda bir alışkanlık haline geldiği zaman, hele bir zengin olma, daha çok zengin olma aracı halinde kullanıldığı zaman, her şey değişir. Eminim, benden sonraki konuşmacılar, yolsuzluğu önlemenin, hiç değilse azaltmanın hukuki ve ekonomik boyutunu bulmaya çalışacaklardır. Ben ise konunun manevi anlamda ahlaki boyutu üzerinde durmak istiyorum. Bana sorarsanız, bugün bütün dünyada akut ve bulaşıcı bir hastalık haline gelmiş olan yolsuzluğun iki ana nedeni var. Birisi açgözlülük, öbürü kültürsüzlük. Açgözlülük daha çok zengin ve bizimki gibi zengin olma yolundaki ülkelerde görülen bir olay. Modern teknolojinin geliştiği, her konfordan yararlanmak isteyen modern insanda bu bir nevi tutku haline gelmiş bulunuyor. Modern reklamcılık da bildiğiniz gibi, bu arzuları, bu tutkuları daha da fazla kamçılıyor ve bu şekilde bir zengin olma yarışıdır başlıyor. Toplumda bu nedenle bir çeşit açgözlülük insanları sarmış bulunuyor. Açgözlülük bir çeşit sınır tanımayan bir tutku insanlarda, besbelli ki insanlar konfor ve

lüksün kendilerini daha mutlu edeceğine inanıyorlar ve bunun için de zengin olma yolunda her türlü yolsuzluğu adeta yasal sayıyorlar. Kültürsüzlüğe gelince: niyetim kimseye ahlak dersi vermek değil ama mutluluğu zenginlikte aramanın son derece yanlış bir inanç olduğuna inanıyorum.

Buna göre açgözlük de bir bakıma kültürsüzlüğün bir sonucu yani, asıl neden belki de kültürsüzlük; yolsuzluğu önlemenin bir ve belki en önemli yolunun, insanların kültür düzeylerini yükseltmek olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Benim konum da *eğitim* ve *yolsuzluk*. O zaman ilkin kültürden ne anladığımı açıklamam gerekiyor. Kanımca kültür kavramının kapsamına insanoğlunun yaratmış olduğu bütün maddi ve manevi değerler girer. Bu sonuncular arasında bilim ve felsefe gibi düşünce ürünlerini, sanatla edebiyatı ve müziği, din, ahlak ve hukuk gibi insan davranışlarını belirlemeye yönelik fikir uğraşlarını sayabiliriz. Yolsuzluğun hemen hemen sadece maddi değerlere fazla tamah etmekten kaynaklandığı anlaşılıyor. Dolayısıyla bir insanın ahlaklı olması "manevi" değerleri her şeye üstün tutmasını gerektiriyor. Bunlar arasında "doğruluk" (veya "dürüstlük") özel bir yer tutar. Doğruluk ise insanın nasıl davranmak gerektiğini bilmesi ile mümkündür. Bildiğiniz gibi, filozoflar insanın bu bilgiyi nasıl elde edebileceğini araştırdılar. O zaman "bilgi nedir?" sorusuna bir cevap aramamız gerekiyor. Bilim felsefecilerinin çoğunluğu bilgiyi, "doğruluğu yeterince belgelenmiş, kanıtlanmış inanç veya iddia" diye tanımlıyorlar.

Buna göre, bir insanın doğruluğunu yeterince belgeleyemediği bir iddiada bulunmaması gerekir. Bu bir nevi inanma ahlakının ana kurallarından biri. Bu da insanda bir çeşit inanma *sorumluluğu* bilincinin doğmasına yol açar. Yani ben herhangi bir iddiayı, bir inancı kanıtlayamıyorsam, bu iddiada bulunmaya, bu inancı dile getirmeye hakkım yoktur. Bu da bir inanma sorumluluğu şeklinde ortaya çıkıyor. İnanma sorumluluğunun doğruluk sevgisinden kaynaklandığı bana apaçık görünüyor. Rüşvet alma veya vergi kaçırma gibi yolsuzlukların dürüstlüğe aykırı davranışlar olduğunu biliyoruz. İşin içine yalan girdiğine göre bu tür davranışlara yeltenenlerin doğruluk sevgisinden de yoksun oldukları meydanda. Bu sevgi dürüst davranabilmek için gerekli, ama gene de yeterli değil. Zira başka motiflerden ötürü insan dürüst davranmak istemeyebilir; bu motiflerin başında, hepimizin tahmin ettiği gibi, *bencillik* geliyor. Bencillik hem doğal, hem de son derece güçlü bir duygu, dolayısıyla bencilliğin yumuşatılması veya azaltılması için bile fazla çaba harcamak gerekli. Öyle sanıyorum ki, bunu sağlamanın en etkili yolu bencilliğin uzun vadede bencil kişiye de zarar verebileceğini ona anlatmak. Bunun için onun daha çok aklına hitap etmemiz, kendisini bu dürtüye fazla kaptırdığı takdirde, bundan ileride kendisine de zarar geleceğini ona anlatabilmemiz gerekir. Ancak, bu yöntem uzun vadeli çıkarlarını hesap edebilecek kadar zeki insanlarca uygulanabilir, aptal ve bilgisiz insanlar böyle bir yöntemi zaten anlayamazlar. O halde geriye kalıyor *duygusal* diye nitelendirebileceğimiz bir ikinci yöntem; buna insanları iyi olmaya, dolayısıyla dürüst davranmaya özendiren yöntem de diyebiliriz. Genellikle yardımseverlik gibi ahlaki açıdan bir *erdem* diye saydığımız davranışlar sevgi, sempati ve acıma duyguları çok gelişmiş olan insanlarda rastlanan davranışlardır. Sevgi başkalarını mutlu etme arzusunu, acıma ise başkalarının mutsuzluğunu azaltma isteğini dile getirir.

Eğer insanın ahlaki mizacı tümüyle genetik yapısı tarafından belirlenmiyorsa, biz

bu tür duyguları insanlarda uyandırabiliriz, ama nasıl? Kanımca bunun en etkili yöntemi insanlara, bu tür insanlardan büyük örnekler göstermektir. Çünkü, biliyorsunuz, insanlar daha çok örnek alarak iyiyi veya kötüyü taklit ederler. Bu çocuklar için haydi haydi geçerlidir ve ergin insanlar da çevrelerindeki insanlar örnek almaya değer insanlarsa, onlardan örnek alırlar; kötü insanlarsa kötü örneklerle kayarlar. İnsanın kötü örnekleri taklit etmesi çok daha doğal bir şey, çünkü her insan egoisttir, bencildir ve kötü örnekleri taklit etmek insanın işine gelir. Burada bir çeşit çığ- etkisinden bile söz etmek mümkün. Nitekim Türkiye'nin bugünkü durumuna baktığımız zaman, milletvekillerinin, bakanların, hatta Cumhurbaşkanı'nın kötü örnek olan bazı davranışlarda bulunduğunu görüyoruz. O zaman insanlar "Aaa... başımızdakiler böyle yaparsa, biz haydi haydi yaparız," diyerek kendilerini haklı gösterebiliyorlar veya görebiliyorlar. Onun için ben de bu konuşmamda gene Batı dünyasından birkaç örnek vereceğim. Öyle zannediyorum ki, ne geçmiş tarihimizde, ne de bugünkü Türkiye'de iyi örnek olabilecek insanlar yok denecek kadar az. Okullarımızda 10 yaşından 18 yaşına kadar çocuklara "din kültürü ve ahlak dersi" veriliyor, fakat bu derslerin insanları ahlaklı, dürüst yapmak bakımından hiçbir etkisi olmadığı inancındayım. Tam tersine bu dersler verilmeye başlandığı günden beri, Türkiye büsbütün bir ahlaksızlık batağına batmış durumda. İnsanları böyle telkinlerle veya tehditlerle ahlaklı yapmaya çalışmak tamamen saçmadır. "Kötülük edersen cehenneme, iyilik edersen cennete gidersin" gibi laflarla insanları hiçbir zaman doğru yola sokmak mümkün değildir. Onlara niye iyilik yapmak, niye kötülük yapmamak gerektiğini rasyonel kanıtlarla anlatmamız gerekir.

Benim Batı'dan vereceğim adeta iyilik örneği diye saydığım insanlar arasından Albert Schweitzer, Florance Nightingale ve hatta Gandhi gibi insanlar var. Öyle sanıyorum ki, bu adlardan çok azını, belki hiçbirisini bizim çocuklarımız okullarda duymamışlardır. "Albert Schweitzer kimdir?" diye sorsanız bizim çocuklarımızdan belki hiçbiri size cevap veremez ama bir Alman ilkokul öğrencisine Albert Schweitzer kim diye sorarsanız, derhal size onun hayat hikayesinin belli başlı aşamalarını anlatmaya başlar. Nasıl onun 30 yaşında ünlü bir ilahiyat profesörü ve ünlü bir orgcu olduğu halde tıbbiye girip doktor diploması ildiğini, bu diplomayı alır almaz da her türlü konforu, rahatı bırakarak Afrika'nın ortasındaki küçük bir köyde modern bir hastane kurmaya çalıştığını ve hayatının sonuna kadar o zavallı insanlara, o zencilere hiç olmazsa sağlık bakımından yardım etmek için hayatını feda ettiğini size sesi titreyerek anlatacaktır. Bu duyarlılık maalesef bizim çocuklarımıza hiçbir zaman verilemiyor.

Bizim çocuklarımız belki Albert Schweitzer adını duymamışlardır ama ünlü pop şarkıcılarının, ünlü futbolcuların, sinema sanatçılarının, hatta modellerin adlarını çoğu kez ezber bilirler. Çünkü onların ilgi alanları öyle, onların dünyası o dünya. Belki bazıları yadırgayacak ama ben sadece iyi bir felsefe ve bilim eğitiminin değil, iyi bir edebiyat, müzik ve sanat eğitiminin de çocukların ahlak eğitimine katkıda bulunacağına inanıyorum. Hiç unutmam, ünlü orkestra şefi Nicolous Harnoncount bir gazeteciye televizyonda yaptığı konuşmada aynen şöyle demişti: "Klasik müziğin tadına varmayan, klasik müzikle heyecanlanmayan bir insana ben insan demem". Bu belki çok abartılı gibi görünebilir ama öyle zannediyorum ki iyi insanlar da aynı zamanda klasik müziğe düşkündürler. Belki ben klasik müziğe fazla düşkün olduğum için böyle konuşuyorum ama gene genellikle etrafımda gördüğüm insanlar, yaptığım gözlemler böyle

bir sonuç veriyor.

Şimdi, yukarda da bir nebze değindiğim gibi, eğer bizde bütün dersler, özellikle bilim dersleri, çocuklarda bilgi sevgisi ve entelektüel sorumluluk duygusu uyandıracak şekilde öğretilbilse, bunun onlarda dürüstlük hevesini kamçılayabileceği de düşünülebilir. Oysa bizim eğitim sistemimiz başkalarının üretmiş olduğu bilgileri bölük pörçük belletme temeline dayanıyor. Bir de özellikle liselerimizde müfredat programlarının çok ağır, çok yüklü olması nedeniyle, öğretmenler bu müfredat programlarını yetiştirme derdine düşüyorlar. Öğrenciler de bu acele, bu koşuşturma içinde ezberlemeyi tercih ediyorlar. Üniversiteye giriş sınavları da, adeta bu ezberciliği iyice kamçılıyor. Şimdi, öyle zannediyorum ki, ezbercilik öğrencilik hayatında kopyacılığa, kopyacılık da günlük hayatta köşe dönmeçiliğe alıştırıyor adeta. Eğitim sistemimiz o kadar kötü, o kadar bozuk ki, çocukları daha okulda iken bir nevi köşe dönücülüğe iteliyor. Belki bazılarınız buna itiraz edeceklerdir ama bu aradaki ilişkiyi ben çok önemli görüyorum. Muhakkak ki ezbercilik kopyacılığa ve kopyacılık da köşe dönücülüğe bir nevi çanak tutuyor veya vesile oluyor. Belki inanmayacaksınız, bir ara biz bütün lise hocalarına modern mantık kursları veriyorduk. Bu kurslara gelen öğretmenler arasında yaşlı başlı insanlar da vardı. Çok acıdır ki, bu yaşlı başlı insanlardan bazıları, bizim onların sırf bilgilerini denetlemek amacıyla, nereye kadar neleri öğrendiklerini anlamak amacıyla yaptığımız hafta sonu sınavlarında kopya çekiyorlardı. Düşünün, *öğretmen* kopya çekiyor! Defalarca uyarılarımıza rağmen kopya çekmekte ısrar eden öğretmenlere rastladım ki bu benim için acı bir hatıradır. Burada herkesin bildiği şeyleri uzatmakta bir yarar yok; şunu demek istiyorum: bizde ortaokul birinci sınıfından üniversitenin son sınıfına kadar kopya çekmeyi alışkanlık haline getirmemiş öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır.

Üç üniversitede hocalık yaptım. Orta Doğu da dahil, çocuklara en küçük bir fırsat verin, biraz arkanızı dönün, hemen kopya çekmeye yeltenirler. Hatta bir ara Teo beyle bu kopyayı önlemek için bazı taktikler düşündük. Örneğin, 25 soru varsa, bu soruların her sıraya verilecek öğrencilerde yerlerini değiştirdik, yani kiminde birden beşe kadar sorular başta oluyor. Biz böylece kopyayı önleyebileceğimizi sanmıştık, oysa yanılmışız, zira bizim akıllı çocuklarımız bunu da kısa sürede farkettiler ve gereken çareleri almakta gecikmediler. Bu bakımdan üniversite öğretim üyelerinin durumu çok daha içaçıcı değil. Ben lise hocalarımdan sözettim. Üniversiteye geldiğimiz zaman akademik kariyere atlamak, akademik kariyerde çeşitli aşamaları aşmak için bir çok insanların –ama daha çok zeki olmayan ve karakteri zayıf insanların– doktora tezi, doçentlik tezi veya profesörlük tezi olarak orradan buradan çarpma bilgilerle işi yürütmeye çalıştıkları ve hatta bazılarının düpedüz bir yazardan çevirdikleri kitapları profesörlük tezi diye sunduklarını biliyorum. Bunları hepimiz duymuşsunuzdur.

Şimdi besbelli ki, size son derece karamsar bir tablo çizmiş bulunuyorum *Türkiye hakkında* ama bu karamsarlığı ben uyduruyor veya *vehmediyor* değilim. Kaldı ki, biz felsefeciler veya bizim gibi düşünenler bu tabloyu mecburen kara bir tablo olarak görmek eğilimindeyiz. Bu benim kabahatim değil; şimdi bir zamanlar Refik Saydam'ın dediği gibi, Türkiye'de her şey a'dan z'ye kadar değiştirilmelidir. Yalnız bu nasıl olacak? Bu yolda, biliyorsunuz, bizde gene ilk adımı atan Atatürk olmuştur. Atatürk yeni bir eğitim seferberliği başlatmış ve ancak insanlarımızı Batı'da olduğu gibi Batı zihni-

yetiyle eğitmek suretiyle her türlü ahlaksızlığın önlenebileceğini düşünüyordu. Çünkü, dediğim gibi, bencillik çok güçlü bir duygu insanlarda; şimdi etrafınıza baktığımız zaman görürsünüz, bugün ülkemiz biraz daha zengin olmak isteyen açgözlü insanlarla dolu. Politikacısı da açgözlü, tüccarı da açgözlü, hatta basit halk dahi açgözlü; eğer dalavereyle işlerini yürütemiyorlarsa, bir takım şans oyunları, kumarla vs. zengin olmaya çalışıyorlar. Böyle bir hava içinde Türkiye. Sabrınızı taşırmamak için burada sözlerime son vereceğim. Demek istediğim şu: kültürsüz insanlar refahla, lüksle beraber mutluluğun da geleceğini sandıkları için, herhalde bu yola gidiyorlar ve bugün o nedenle etrafımızda her türlü utanma ve acıma duygusundan yoksun, bencil, hoyrat ve küstah bir açgözlüler ordusu türemiş durumda. Acıma ve utanma yeteneğinden yoksun insanların doldurduğu bugünkü Türkiye Atatürk'ün düşlemiş olduğu uygar Türkiye idealiyle tam bir tezat oluşturmaktadır. İkinci bir Atatürk gelmeyeceğine göre, onun bu idealini paylaşan bizlerin ne yapıp yapıp gittikçe uzaklaştığımız Batı kültürüne bizi yeniden yaklaştıracak bir eğitim seferberliğine girmemiz gerekiyor. Bizi belki yıllar sürececek olan çetin bir savaş bekliyor. İdealimize ulaşabilmemiz için her şeyden önce saygımızı hızla artırmamız gerekiyor. Umudumuzu yitirmedığımız sürece adam olma savaşını kazanma şansımız da var demektir.